

BİLGİ SOSYOLOJİSİ IŞIĞINDA LACAN'DA ÖZNE

THE SUBJECT IN LACAN IN THE LIGHT OF THE SOCIOLOGY OF KNOWLEDGE

Figen ŞENGÜL

Doktora Öğrencisi, YÖK 100/2000 Doktora Projesi Bursiyeri, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.

PhD Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Communication, Department of Journalism,

figen.sengul@ogr.hbv.edu.tr.

ORCHID:0000-0003-1962-0560

Öz

Bilginin anlamlandırılması ve doğru bilginin imkânı sorusu her dönem pek çok filozof tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Bilginin ele alınışındaki bu süreç bilen öznenin de bilgiye ulaşma yolculuğunda dönem dönem farklılaşmasına yol açmıştır. Kültürün ve dogmaların etkisindeki birey Aydınlanma ile birlikte Kartezyen özneye dönüşmüş ardından ise deneyimleyen öznenin konuşan özneye doğru evrilmiştir. Postmodern çağda ise öznenin reddi söz konusu olmuştur. Lacan psikanalizinde diğer postmodern düşünürlerden ayrılarak özneyi kuramında kullanmakta, özneyi reddetmemektedir. Lacancı özne Kartezyen öznenin oldukça farklıdır. Bu çalışmada bilgi sosyolojisi ışığında Lacancı özne ele alınarak literatürde yer alan eksiklik giderilmeye çalışılacaktır. Lacancı öznenin Kartezyen Öznenin farklılıklarına odaklanılıp, Lacan'ın özne ile ilgili diğer kavramları açıklanarak Lacancı özne kavramı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Lacan, özne, bilgi sosyolojisi, dil, bilinçdışı, öteki.

Abstract

The questions of interpretation of knowledge and possibility of the correct knowledge have been tackled by many philosophers in various ways. The process of interpretation of knowledge has led to the differentiation of knowing the subject from time to time in the journey to reach the object of knowledge. The individual under the influence of culture and dogmas became the Cartesian subject with the Enlightenment and then the Cartesian subject has evolved the experiencing subject. After that the experiencing subject has transformed to speaking subject. In the postmodern era the subject has been rejected. In his psychoanalysis Lacan, differs from the other postmodern philosophers, on the contrary he uses the subject in his hypothesis and he doesn't refuse the subject. Lacanian subject has many differences to Cartesian Subject. In this study Lacanian subject will be addressed in

the light of the sociology of knowledge and will try to make up the deficiency in the literature. The differences between Lacanian Subject and Cartesian Subject will be focused on, and the concept of Lacanian subject will be examined by explaining Lacan's other concepts related to the subject.

Keywords: Lacan, the subject, sociology of knowledge, language, unconscious, the other.

GİRİŞ

“Tüm insanlar doğası gereği bilmeye iştah duyarlar”

Aristoteles (Aristoteles, 2018, s. 13)

Evreni anlamlandırma, varoluşu sorgulama arayışı insanın yegâne çabası olmuştur. Bu sorgulayış özne ve nesne dikotomisi çerçevesinde bir sarmal halini almakla birlikte, pek çok filozof bu karşıtlığı kendince anlamlandırmaya çalışmıştır.

Doğru bilginin elde edilmesi noktasındaki çabaların çağlar boyunca süregelen bir mümkünlük problemi halini aldığı görülmektedir. Bilgi nesnesinden bilen özneye odağın evrildiği bu süreçte doğru bilginin ne olduğu ve nasıl elde edileceği problemi, varoluşu anlamlandırma çabasındaki bireyin çıkış noktası olmuştur. Bu anlamlandırma sürecinde septisizme inananların doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığı dolayısıyla hareket etmekte olduğu bilinmekteyken, mutlak bilginin varlığına inanan pek çok dogmatik filozofun ise doğru bilginin imkanını savunmakta olduğu, bu savın dönem dönem farklı yöntemlerle de olsa ele alınmakta olduğu görülmektedir. On yedinci yüzyılda felsefe bilim tartışmalarında formel akıl yürütmeye kesin sonuçlara ulaşılacağını savunan matematikten etkilenmiş rasyonalistler ve bilgilerimizin tek kaynağının duyularımızın tanıklığı olduğunu ve insan zihninin boş bir levha olduğunu söyleyen empiristlerden oluşan iki temel alternatif görüşün olduğu görülmektedir (Benton; Craib, 2016, s.16). İnsanın doğuştan bu bilgiye sahip olduğunu savunan rasyonalistler bu bilgiye tümevarımsal yöntemle “a priori” şekilde ulaşmayı amaç edinirken, Deneycilerin ise bilgiye farklı bir şekilde ulaşmaya çalıştıkları görülür. Bilginin her ne kadar us ile elde edilse de deneyimlenmediği müddetçe doğru olmadığını savunan deneycilere göre ise doğru bilgi doğuştan gelmemektedir. Onlara göre bilgi, deney ve gözlemlerle boş bir levha olan zihin doldurularak elde edilmektedir.

Aydınlanmayla birlikte ise saf ve nesnel bilgi arayışının mutlaklığına inanan, evrenin belli bir sistematiği olduğunu ve bunun bilimsel veriler ışığında çözümlenmesi gerektiğini düşünen rasyonalist düşünürler, objektif bilgiyi yüceltmekte; akli temel almakta; düşünüyorum öyleyse varımdan hareketle bilen, düşünen kendi kendine yeten özneyi ata değerlerden, dogmalardan, Tanrı kelimelerinden kurtulamayan insandan ayırmaktadır.

Nitekim On yedinci yüzyıl rasyonalistlerinden metodik şüpheli- yöntemsel kuşkucu Descartes'ın bilimin objektifliğine ve akla yönelik yaptığı vurgu ya da Aydınlanma filozoflarından Locke'un bilimsel bilgiye, deneyciliğe, rasyonaliteye yapmış olduğu vurgular hakiki ve doğru bilgiyi bulmak konusunda bireyi markaja alıp, bireyin prangalarından kurtulması ve bunun ancak rasyonaliteyle mümkün olabildiği ancak bu şekilde gerçek bilgiye ulaşılabileceğine dair inançları üzerinden gözlemlenebilmektedir.

Temel argüman olan özne nesne karşıtlığı ya da doğa ve insan, us ve tabiat karşıtlıklarının hakiki bilgiye ulaşma konusunda dönem dönem filozoflarca ele alınışının değiştiği görülmektedir. Bilginin anlamlandırılma sürecinde bilginin niteliğinin ne olduğu konusunda sorgulamalar içerisinde olan insanın, tarihsel ölçekte bilginin mutlaklığı, evrenselliği ya da göreceliliği, sübjektifliği konusunda sorgulamalar içerisinde debelenmekte oluşunu, özne nesne çatışmasını Postmodern dönemle birlikte ise öznenin reddi takip etmektedir. Postmodern döneminse özne nesne dikotomisini -bu kemikleşmiş kalıbı- kırdığı ve bu çatışmanın sentezlemelerle aşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu dönemde merkeze alınarak yüceltilen özne reddedilmekte özne tanımlamalarından kaçınılmakta olduğu görülmektedir.

Foucault, Derrida gibi postmodernist düşünürlerin özneyi tanımlamaktan kaçınması, Kartezyen özneyi reddinin aksine Lacan, bu düşünürler arasında özne kavramından vazgeçmemesiyle sıyrılmaktadır. Lacan özneyi reddetmemekle birlikte Lacan'ın öznesi Kartezyen öznenin pek çok açıdan farklılaşmaktadır. Varlık ve düşüncenin kesişimine odaklanan Kartezyen öznenin aksine, Lacan'ın öznesi ya düşünce ya da varlığa odaklanmakta bu kesişimden uzak bir alanda tezahür etmektedir. Postmodernist düşünürlerinin dile verdiği önemin Lacan'da da devam ettiği, bilinçdışının dil gibi yapılandığı söyleminden yola çıkılarak söylenebilmektedir.

Sentezci düşünürlerin dile ve söyleme yaptıkları vurgu anti-temelci düşünürlerin öneminin anlaşılması bakımından yadsınamayacak derece önemlidir. Bilindiği üzere Antik dönemden bu yana ses yüceltilmekte ve merkeze alınmaktayken, yazı ise gereken önemi görmemektedir. Hatta Levi Strauss yapmış olduğu antropolojik araştırmalarda incelemiş olduğu kabileden “yazının şiddeti doğurduğunu” söyleyerek yazıyı ikinci plana itmekte, ses karşısında değersizleştirmektedir. Benzer şekilde Lacan, Rousseau, Saussure gibi pek çok düşünür “konuşmanın yazıdan daha önemli olduğu” varsayımından yola çıkarak yazıya ikincil önem atfetmektedirler.

Nitekim eklemleme olarak görülen yazı sentezcilerle birlikte konuşmayla bir arada tarihsel ve kültürel bağlamla birlikte ele alınarak hak ettiği öneme kavuşmuştur. Bu doğrultuda Derrida'nın gerek konuşma gerekse yazının ya da sözsellik ve sesselliğin bir aradalığının önemini vurgulamakta olduğu, sesi yücelten filozoflara ise eleştirilerde bulunurken aynı zamanda yazıyı daha önemli bir şekilde konumlandırması dikkat çekicidir. Nitekim diğer düşünürlerden farklı olarak özne kavramsallaştırmasını bilinçdışına yaptığı vurgu ve dile atfettiği önemle birlikte ele alan Lacan olmuştur. Bu sebeple çalışmamızda Lacan'ın özne kavramsallaştırmasının bilgiye ulaşma konusundaki önemi ve Kartezyen öznenen farklı sabit olmayan bölünmüş Lacan öznesine odaklanılacaktır.

Bu çalışma ile psikanaliz alanında önemli bir otorite kabul edilen Jacques Lacan'ın özne kavramsallaştırması bilgi sosyolojisi ışığında ele alınacak, öznenin reddinin savunulduğu postmodernist çağdaki öznenin konumu irdelenecektir. Lacan'ın psikanalize kazandırdığı pek çok kavram bulunmakla birlikte (bilinçdışı, öteki, yabancılaşma, ayrılma, gerçek-imgesel-simgesel, gerçeklik, nesne-objet a, jouissance, travma, dürtü, arzu, bastırma, aktarım, semptom, fallusun anlamı, odepus kompleksi, babanın adı, cinsel fark, borromeo düğümü, duygulanım vb.) bu çalışma özne kavramsallaştırması çerçevesinde Lacan'ı ele alacağı için, özne kavramsallaştırmasıyla ilgili kavramların bazıları ele alınarak (gerçek, ayna evresi, imgesel, imgesel, öteki, bilinçdışı, objet a) örneklem sınırlandırılacaktır. Literatürde Lacan psikanaliziyle ilgili pek çok çalışma bulunmakla birlikte Lacan'da özne konusunu ele alan çalışma sayısı oldukça az ve genellikle psikoloji ve psikiyatri bilim dalları arasında yapılmaktadır. Bilgi sosyolojisi bakış açısıyla ele alacağımız çalışmamızda literatürdeki bu eksiklik giderilmeye çalışılacaktır.

BİLGİNİN EVRİMİ VE ÖZNEİN KONUMU

Özne ve bilgi nesnesi ya da bilen ve bilinen arasındaki ilişki sürecinde bilgiye dair kavrayışların dönemsel olarak farklılaşmakta olduğu görülmektedir. Bilgiyi kavrayış konusundaki bu farklılıkların doğru bilginin imkânı konusunda da devam ettiği görülmektedir. Kimi filozoflar doğru bilgiyi elde etmenin imkânsız olduğu gibi bir bakış açısına sahipken (septisizm), kimi filozoflar ise doğru bilgiyi elde etmenin mümkün olduğu (dogmatizm) konusunda farklı bir bakış açısı getirmişlerdir. Dogmatik filozofların doğru bilginin mümkünlüğünü savunmalarına karşın bilginin nasıl elde edileceğine dair farklılaştıkları görülmektedir Dogmatistlere göre bilginin deney, akıl hem akıl hem deney ve sezgi olmak üzere dört kaynağı bulunduğu görülmekteyken Septiklerin ise tavır olarak, yöntem olarak, deney dışı

bilgiye dair ve aşırı kuşkuculuk olarak dörtlü bir Şekilde kuşkuculuğu kullandığı görülmektedir (en, 2020, ss. 59-66).

Bu devingen süreçte bilginin her çağda ve toplumda farklı kabul ediŐ ve ele alınıŐlara Őahit olduğu görülmektedir. Zaman zaman aynı dönemde yer alan filozoflarca bilginin ele alınıŐı ya da kavrayıŐının bile farklılaŐması dikkat çekicidir. Her ne kadar bilgi tanımları, bilginin elde ediliŐ yolu deęiŐse de filozofların evreni anlamlandırma ve bilgiye ulaşma gayeleri devam etmektedir.

İlkçağ filozoflarının bilginin ne olduğuna dair bilginin doğasını irdeledikleri ve bu konuda çeşitli tanımlara giriŐtikleri görülmektedir. Antik Yunan Filozofları Sokrates, Platon, Aristoteles'in bilginin kaynağı noktasında çıkış noktası "akıl" iken, Antik Yunan'da Sokrates ncesi filozofların ise "bilginin kendisini sorgulayarak doğru bilgiye ulaŐılamayacaęını" belirttikleri görülmektedir (Yıldırım, 2013, s. 98). Bilgi kavrayıŐının ilkçağ felsefesi ile Sokrates'in bilginin doğuştan geldiği savını (Aydın, 2021, s. 3), Aristo'nun akla uygun yaŐamanın erdemli, mutlu bir yaŐamın kaynağı olduğu savının takip etmesiyle kümülatif bir Şekilde ilerlediği görülmektedir. Burada "insan her Şeyin ölçüsüdür sofistlik savının" Aristo ile bilimsel bilginin deęiŐmezlięini arayan "insandan insana deęiŐmeye ni arayan" sava evrilerek "bilimsel bilginin tümevarımsal akıl yürütme" ile elde ediliŐi sorgulanmaktadır (Topdemir; Unat, 2024, s. 12). "Bilgiyi znellik ve algının göreceliliği ile temellendiren sofistlerin mutlak ve kesin doğrunun olmadığını söyleyerek, insanın doğruluğun ölçütü olduğunu" dile getirdikleri görülmektedir (en, 2020, s. 65). Hegel'in Pagan dönem olarak nitelediği bu dönem "bilginin kökeni, *kendiden* yoksun düşünce olarak dış doğa ve içsel kendi olarak öznel doğa iken hem doğa hem de insanlığın doğal kendisi ve keza düşüncenin olumlu anlama sahip" olduğu görülmektedir (Hegel, 2021, s. 60).

Helen felsefesiyle devam eden bilgi sorgulayıŐı bilginin göreliliği veri kabul edilerek Epikuros'un erdemli yaŐamın ve mutluluğun insanın neye yönelip neyden kaınacağının belirlenmesiyle mümkün olduğu savı ile devam etmiŐ ve onu Zenon'nun bilginin ahlak, doğa ve akla uygun hareket ederek iyi davrandığı ve akıl bilgisine sahip olanın erdemli olduğu savı (Aydın, 2021, ss. 32-33) takip etmiştir. "Antik ağ ahlak felsefesinin temelinde mutluluk kavramının" yattığı ve "insanı merkezde tutan ahlak anlayışının olduğu" düŐünüldüęünde (olak, 2022, s. 2) Stoistlerin "insanın akli ile doğruyu yakalayacağına" (Avcı, 2018, s. 68) dair kavrayıŐlarına sahip oldukları görülmektedir. Varoluşu anlamlandırma nezdinde erdemle, mutlulukla özdeŐleŐtirilen bilgi kavrayıŐının bu dönemde doğadan insana doğru evrildiği ve bu çerçevede bilgi ve bilgeliğin hedeflendiği görülmektedir.

Roma döneminde ise “Antik çağ felsefesinden Orta çağ felsefesi arasında bilgidin inanca bir köprü olduğu” (Aydın, 2021, s. 36) bilgi ve erdeme ulaşmanın yüceltiği görülmektedir. Roma dönemi düşünürlerinden Cicero’nun insanda ve yaşamda temel olanın olasılık olduğu ve insanın iyi olanı akıl yoluyla seçmesinin gerekliliği savını benimsediği görülmektedir. Cicero’yu ise Seneca’nın erdem ve mutluluk konusunda aklın benimsenmesini önerdiği savı takip etmektedir (Aydın, 2021, ss. 43-44).

Orta Çağ’ın ise toplumların bilgiyi din ve mistisizm ile özdeşleştirdiği, teolojik olarak varlık çerçevesinde ele aldıkları, aklın inanca hizmet ettiği bir dönemi karşıladığı görülmektedir. Bu dönemde “Hristiyanlığın doğuşuyla, bilgi aynı zamanda dini bir kimlik kazanması” dikkat çekicidir (Topdemir, 2012, s. 72). Bu çağda felsefenin “tanrıbilimin hizmetçisi (philosophia ancilla theologiæ) olarak görüldüğü, aklın değişmez olan hakikate hizmet edip ondan sonra gelen ve ona bağlı olan şekilde tanımlandığı” bunun gerekçesi olarak ise” insanın ilk günah yüzünden düşmüş oluşu” belirtilmektedir (Çotuksöken; Babür, 1993, s. 14). İlkçağın doğa ve insan merkezli yaklaşımın aksine Ortaçağ’da Tanrının varoluşunun kanıtlanmasının amaçlandığı ve aklın vahyin doğrularına uydurulmasının hedeflendiği görülmektedir (Topdemir; Unat, 2024, s. 82).

Ortaçağ skolastik felsefe nezdinde kilise ve birey ilişkisini sorgulayan Hegel (2021) “bireylerin günahlarından arınmaları, kötülüğün ne olduğunu bilmeleri, iyiyi ve dine ait olanı arzulamaları, günahın doğuştan gelen doğal bir günahkarlık olduğu için işlendiğine değinmekte ve insanın hep arınması ve bu günahkarlığa dair pozitif buyruklar verilmesi durumunu öznenin Kilisenin gerçek bir üyesi olup kiliseye katılmalarının sağlanmasıyla çözüleceğini ifade etmektedir (s. 60). Hegel’in bu çıkarımından yola çıkılarak bu dönemde bilgiyi bilen – insan ise günahkâr bir varlık olarak görüldüğü ve arınması gerektiğine inanıldığı söylenebilmektedir. Bu çağda ata değerlerin, kültürün etkisindeki kilisenin boyunduruğunda olan günahkâr insan kendi temellerini keşfetmek için, hakikati bulmak için kendinden uzak alanlara doğru yönelmiştir. İnsanın bu dönemde kendi temellerinden uzak dogmalarla, Tanrıdan gelen buyruk ve kelimelerle hareket ettiği ve teolojik bilginin hüküm sürdüğü görülmektedir.

Rönesans dönemi ile birlikte ise Ortaçağ’ın tinsel bilgisinden uzaklaşarak aklın Tanrıya hizmet edişinin aksine bilginin ne olduğu konusunda ve hakikati kavrama doğrultusunda bilimsel bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Rönesans döneminin hümanist görüşünün önem kazanarak insanın üzerine eğilerek kendini keşfettiği bir dönem olduğu söylenebilmektedir. Bu dönemde Kopernik bilimsel devriminden Newton ile tamamlanan yeni astronomiye, yer ölçümlerinden haritacılık ve optiğe pek çok bilimsel keşfin yapıldığı

görülmektedir (Topdemir; Unat, 2024, s. 150). Örneğin Bruno'nun "Aristoteles'in evreni biricik ve dünyayı onun çevresinde dönen sabit merkez kabul edilen kozmoloji anlayışını ölümü göze alarak yıkmasıyla" "Rönesans şafağını temsil ettiği görülmektedir (Demir, 2019, s. 125-126). Benzer şekilde Kopernik'in keşifleriyle evrenin Güneş merkezli olduğunu belirterek teolojik öğretilere karşı geldiği için engellerle karşılaştığı görülmektedir (Topdemir; Unat, 2024, s. 154-155). Bu dönemde İngiliz empirizminin başlatıcılarından sayılan Bacon'ın bilginin kaynağı ve hakikatin ölçüsü konusunda maddeci ve mekanist bir bakış açısını savunduğu ve doğalcı bir yaklaşımla pozitivistliğe yaklaştığı görülmektedir (Cevizci, 1999, s. 96'den akt. Pehlivan, 2019, s. 12). "Baconcu felsefenin gözlemlerden sonuçlar çıkarılarak yasalaştırıldığı akıl yürütme ve gözlemlerin önünde durana kör olmakla ilgili skolastik yöntemi tamamen reddeden bir yapıda oluşu ve Bacon'ın bilgiyi gerçek kaynağına deneyime yönelten kişi olarak bilinişi" (Hegel, 2021, ss. 168-169) dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Bacon'ın deneysel bilgiyi akıl yoluyla elde etmeyi benimsediği vahiy ve aklın ayrılarak bilimsel bilgiye yaklaşılan bir sistemi kullandığı görülmektedir. Deneyciliği savunan "bilmenin soru sormaktan değil denemekten geçtiğini deney öncesi bilginin gereksizliğini savunan Bacon'ın, peşin yargılardan kaçınmayı" vurguladığı görülmektedir (Pehlivan, 2019, s. 16)

On yedinci yüzyıla tekabül eden bilginin nesneden özneye doğru kaydığı bilginin evrensel olarak kabul edilen yasalardan ve kıstaslardan kesin sonuçlara varılarak elde edileceğinin varsayıldığı modern dönem, nesnel seküler aklın değerli olduğu, bilimin ilerlemeciliğinin kıstas olarak alındığı bir dönemdir. Genel yasalardan genel sonuçlara ulaşılarak elde edilen bilgi mutlak, kesindir. Bilen özne egemendir, bir otorite sahibidir. Tüm denimsel olarak elde edilen bilgi, ilk olarak akıl yürüten, tanrıdan gelen kelimelere bağlı olmayan "Kartezyen Özne" tarafından elde edilir. Bilen özne-Kartezyen Özne-Rasyonel özne aklın rehberliğine inanan bu öznenin diğer tanımlamalarıdır. Kendi temellerini keşfe çıkan insan artık özne olmuştur. On sekizinci yüzyılda ise Kartezyen özne ve onun bilgi edinmede aklın rehberliğini benimsediği süreçten algı ve deneyin rehberliğine geçilen deneyimleyen özneye evrilen bir süreç görülmektedir.

On yedinci yüzyılda Modern felsefe kurucularından Descartes'ın felsefesini akıl üzerine temellendirdiği "insanın özündeki aklın tek gerçeklik ölçütü olduğunu ve doğuştan gelen düşüncelerin açık seçik olup duyuyla gölgelenmediği, bunların Tanrı tarafından doğamıza yerleştirildiğinin benimsediği" görülmektedir (Aydın, 2021, s. 142). Descartes'ın "kendisinden hiç kuşku duymayacağı apaçık bilgiye ulaşmak" amacıyla metodik şüphe ekseninde her şeyden kuşku duyarak hareket edip, temel bir bilgiye ulaşmayı amaçladığı görülmektedir (Çüçen, 2020,

s. 61). Descartes'ın kesin ve gerçek olanı aradığı -ne bilgi olmadan sadece imanın nesnesi gibi gerçek ne de hakikat olmadan duyusal ve kuşkulu kesinlik- kuşku duyacağımız her şeyi reddetmemiz gerektiğini savunduğu bilinmektedir (Hegel, 2021, s. 212). Bilginin çıkış noktasını nesneden özneye kaydıran Descartes'a göre, bilginin tek kaynağını akıldır ve insanların gerçeği deney ve tündengelim ile öğrenmesi mümkündür (Gülcü, 2024, ss. 102-108).

Bu dönem filozoflarından Spinoza'nın ise mistisizm ve akılı birleştirmesi ve doğal süreci yöneten yasalarla insan davranışını yöneten yasalar arasında bağlantı kurarak oluşturduğu tünden gelimci çözümlene yöntemi Descartes'ın aynı anlayışına dayanan geometrik tasarımlar yöntemini sentezlediği görülmektedir (Aydın, 2021, s. 150). Spinoza'ya göre "bütün bildiklerimizin amacı olarak evreni bir bütün olarak anlamaktır. Rasyonalizmle, Descartes'ın öne sürdüğü açık ve seçik bilgi ışığında, Kartezyen düalizmi aşarak fiziksel ve zihinsel dünyanın aslında tek bir varlığın iki farklı yönü olduğuna" yoğunlaşması, bilgi konusunda her türlü şüpheden uzak bilgisiyyle başlaması onu Descartes'tan ayırmaktadır (Cihan, 2001, s. 162-163). Spinoza'ya göre ise üç tür bilgi olduğu görülmektedir bunlar "algı sanı ya da imgelem olarak adlandırılan hayali fikir ya da algı, hayali fikir düzeyinden bir kademe üst dereceye sahip olan doğru bilgiyi kapsayan akıl bilgisi, Tanrının sıfatları, şeylerin özünü kapsayan açık seçik bilgiyi karşılayan doğru fikir" şeklindedir (Gültekin, 2022, ss. 668-669).

Bilginin kavrayışında her dönem farklı bir yönelimin olduğu görülmektedir. Bu durum on yedinci yüzyılın Kartezyen öznesinin ardından on sekizinci yüzyılda tekrar empirizmi benimseyenlerin yoğunlaşmasıyla deneyimleyen özneye evrilişine sahne olan devingen bir süreci anlatmaktadır. Bilginin mutlaklığı konusunda hemfikir olan empiristlerin, bilgiye ulaşmada farklı bir seyir izledikleri görülmektedir. Bu düşünürler bilginin doğuştan verili olmadığını, insan zihninin boş bir levha (tabula rasa) olduğunu benimsemekle birlikte bilgiye ancak deneyimlerle ulaşılacağını benimsemişlerdir. Bu dönemde bilgi rasyonalizmin aksine tüme varımsal olarak elde edilmektedir. A posteriori olarak elde edilen bilgi deneyimlerle levhanın doldurulmasıyla ilerler. Empirizm insanların deneyimleriyle, yaşadıklarıyla elde ettiği bilgiyi temel almaktadır. Akıl yerine tecrübeye odaklanan empirizm, bilginin mutlak tek kaynağının deneyimler olduğunu ve deneyimlerden bağımsız elde edilen bilginin ise hiçbir işe yaramayacağını ve bilgi olmadığını benimser. Rasyonalizmin yasalara körü körüne bağlılığının aksine empirizmde, yasalara bağlılığın anlamsız olduğu savunulmaktadır, burada özne ise rasyonel akıl yürüten Kartezyen öznenen deneyimleyen özneye dönüşmektedir.

Aydınlanmayı içeren bu dönem “Rönesans insanının önce doğaya hâkim olma düşüncesinin yaşadığı evren dünya ve toplum için bilgi üretme çabasına dönüştüğü” görülmektedir (Usta, 2018, s. 77). Bu çerçevede aydınlanma ile akılcılık ve aklın kullanımı, bilimcilik, ilerlemecilik ve liberalizm ekseninde ilerlenen (Cevizci, 2017, s. 40) bireyin aklını kılavuz olarak aldığı bir süreç ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte Locke Aydınlanma felsefesinde Kartezyen özne ekseninde çalışmalarını ilerletmeyi tercih ederek “hakikat ve bilginin deneyim ve gözleme dayandığını öne sürmekte genel belirlenimlerin analizi ve onlardan yapılan soyutlamalarla bilgi yöntemini inşa etmektedir” (Hegel, 2021, s. 270). Locke’a göre “insan zihni boş bir levha (tabula rasa) üzerinde hiçbir yazı bulunmayan beyaz bir kağıttır” Locke’un Descartes felsefesinin egemen olduğu bu dönemde-bütün bilgilerin kaynağı akıl öğretisi-Locke’un bilginin kaynağını algı ve deney üzerine temellendirdiği görülmektedir (Aydın, 2021, s. 166). Aydınlanma döneminin her toplumda farklı bir şekilde sirayet ettiği görülmektedir.

Aydınlanmanın İngiliz aydınlanması (Locke) ile başladığı görülmekle birlikte “İngiliz aydınlanmasını Fransız aydınlanmasından ayıran özelliğin akıldan ziyade sağduyu oluşu deizm ve septisizmle yakından ilişkili oluşu, İskoç aydınlanmasının (Hume, Smith) ise insanın toplumsallaşmasını ve sosyalleşebilirliğini toplumsal bir olgu olarak gördüğü görülmektedir. İngiliz ve Fransız Aydınlanmasından ayrılan İskoç aydınlanmasının ise aklın kapsamının alışkanlık ve adetler tarafından alabildiğine daraltıldığına toplumsal normların, akli bir kavrayışın değil de sosyalleşmenin ürünü olduğuna meşruiyetin rıza benzeri akli ilkeye değil de, duygulara dayandığına insan doğasının her yerde aynı oluşu inancı olduğu görülmektedir. Fransız aydınlanmasını (Montesquieu, Rousseau vb.) Alman aydınlanmasına benzeyen İngiliz ve İskoç aydınlanmasından farklı kılan ise mevcut büyük bir hızla gelişen sosyoekonomik hareketlerin kültürel ifadesi olup aşağıdan yukarıya gerçekleşmesidir. İnsanın doğası gereği toplumsallaşabilir olduğunu söyleyen Fransız aydınlarına benzer şekilde Alman aydınlanmasının ortak iyi ve genel çıkar, aydınlanmış aklın güç ve kapasitesine vurgu yaptığı insanı metafizik ya da teolojik bir bakış yerine psikolojik bakışla ele aldığı görülmektedir” (Cevizci, 2017, ss. 47-54).

19. yüzyıl sonu 20 yüzyıl başına gelindiğinde ise, özne doğru bilginin mümkünlüğünü, anlamlar katmanı içerisindeki yerini, ötekini kavrayışını bilginin subjektifliği ve özneliği dolayısıyla algılamaktadır. Kültürel olarak üretilmiş olan bu anlam katmanları, dil veya toplumsal alandaki bazı uzlaşım sal göstergeler yoluyla çözümlenerek bilgiye ulaşılmaktadır. Dil aracılığıyla kendi gerçeklik algılayışını ve toplumu algılayışını sembolik anlam ağları içinde üreten, yaratan ve anlamlandıran özne artık Kartezyen, deneyimleyen öznenen konuşan özneye evrilmiştir. Öznenin dönem dönem farklı olarak betimlenişi doğru bilginin mümkünlüğü noktasında doğru bilgiyi bulma yolculuğundaki bu devinimi postmodern çağda da devam etmiştir.

İçinde yaşadığımız toplumun bilgiyi algılayış ve değerlendirişimiz üzerinde mutlak surette etkisi vardır. Antik Çağdan günümüze bilginin bu seyahati, bilgi nesnesinden bilen

özneye dönüşümü, öznenin ise çeşitli formlarda ilkin merkeze alınışına ardından ise merkezden kaymasına yol açmıştır. Özellikle postmodernist dönemde, Aydınlanma çağı ile birlikte merkezi konumda olan Kartezyen öznenin konumunu kaybederek kaygan bir zemine doğru ilerlemesine, deyim yerindeyse hiçleşmesine yol açmaktadır.

İlk çağlardan bugüne Tanrısal buyrukların zincirinden kurtulup kendi kendine yeten formdan, yetersiz bir forma doğru evrilen öznenin, postmodernist çağda pek çok değişkenin etkisiyle değerlerin değersizleşerek kendi altlarını kazıdıkları ve değerlerin araçsallaştığı küreselleşmeyle birlikte bu sürecin hızlandığı bir ortamda değişime uğradığı görülmektedir. Özne artık merkezi konumundan kayarak başrolü bırakmış yerini farklı gösterilenler almıştır. Bu sebeple post modern çağın özneye biçtiği rolün hiçleşme olduğu ve bu çağdaki öznenin ise hiç özne olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bireyin kendi değerlerinin mutlak sayılması yanılısamısından kurtulmasının aracı olan bilgi sosyolojisi ışığında, nasıl ki bilimde dönem dönem kavrayışlar değişiyorsa öznenin de değiştiğini gözlemlemek mümkündür. Orta Çağ'dan postmodernist döneme temelci⁹ yaklaşımdan anti-temelciliğe¹⁰ doğru evrilen bilginin kavrayışı bu süreçte bilginin kesin olmadığını çıkarımını yapmamızı sağlar. Artık bilginin kesin, mutlak kuşku duyulmayan evrensel boyutu yerini kuşkuculuğa kesin olmayan bir bilgi anlayışına bırakmıştır.

Aydınlanma felsefesinin merkeze konumlandığı Kartezyen özne, bilen ve kendi kendine yetebilen aynı zamanda Descartes'ın formüle ettiği cogito ergo sum (düşünüyorum öyleyse varım) perspektifinden bakıldığında ise düşünen varlık-özne, Lacan'ın özne kavramsallaştırmasından oldukça farklıdır. Seminerlerinde Descartes'a atıflar yaptığı bilinen Lacan, psikolojiye özneyi dahil eden kişinin Descartes olduğunu söylemektedir (Tuzgöl, 2018, s. 51). Her ne kadar psikolojiye özne kavramını dahil eden kişi Descartes olsa da Lacan'ın öznesi öznenin bilen kendi kendine yeten özne boyutundan farklı bir boyutla ilgilenir. Lacan öznesi öznenin yapılanmış bir dil olan bilinçaltından çıkan söylem boyutuna odaklanarak öznenin bilinçsizce bu farkında olmadan yapılan söylemlerini markaja almaktadır.

---

⁹ “Temellendirici bilgi kuramını oluşturan Descartesçı epistemolojiye göre, doğru bilgiye ulaşmak için, en kesin ve apaçık olanı doğrudan karayışla ortaya koymak gerekir. Bilginin temelindeki ilk ilkeyi araştıran Kartezyen bilgi kuramına temellendirici bilgi kuramı denilmektedir. Temeldeki ilk ilke en açık ve seçik bir kavrayışla ortaya konulduktan sonra, diğer bilgiler ilk ilkenin kesinliğinden yola çıkılarak elde edilir” (Çüçen, 2003, s. 7)

¹⁰ Temellendirici geleneğe karşı çıkan Hegel tarafından öne sürülen Antitemelci bilgi kuramına göre doğru bilgi en temeldekini doğrulayacak ya da yanlışlayacak bir başka ilkenin olması gerektiği için en temeldeki ilkedden kalkarak elde edilmez ve bilgi bilgi durağanlığın aksine devingendir. Doğru bilginin ancak bir kısmı temellendirici yaklaşımla ortaya çıkarılır (Çüçen, 2003, s. 7)

PSİKANALİZ, SOSYAL ANTROPOLOJİ, DİLBİLİM ETKİSİNDE LACAN

Lacan her ne kadar kendi kuramı olmadığı noktasında eleştirilere maruz kalsa da çoğu düşünürün önemli kavramlarını kendi sistematikleştirdiği psikanalize uyarlayarak psikanalizi sistematik bir temele oturtmuştur. Bu açıdan Freud'dan Descartes'a, Hegel'den Heidegger'a, Husserl'dan Saussure'e ve hatta Platon'dan Kant'a pek çok düşünürden etkilenecek psikanalizini antropoloji, dilbilimi, bilinç ve ahlak felsefesiyle yoğurarak farklı bir psikanaliz formülasyonu yaratmıştır.

Lacan'ın Etkilendikleri, Görüşleri ve Yöntemi

Lacan pek çok düşünürün çeşitli kavramlarını harmanlayarak psikanalize uyarlamıştır. Bu açıdan Lacan ilkin Freud'un çalışmaları ve psikanalizini sistematığe oturttuğu söylenebilmektedir. Lacan (1901-1982) ilkin Freud'un kişilik evrelerinden oral anal ve fallik dönemleri simgesel imgesel ve gerçek döneme uyarlamıştır. "Freudcu düşünceyi yenileyen" (Badiou; Roudinescu, 2016, s. 10) ya da "Fransa'nın Freud'u" (Erkan, 2019, s. 1430) olarak anılan Lacan, psikanalizi yeniden eleştirel teorisinin sınırları içine taşıdığı (Homer, 2016, s. 10) felsefi entelektüel bir yapıya sahip olduğu şeklinde tanımlanmakla birlikte, kendisinin çalışmalarını ise "Freud'a dönüş hareketi" olarak ifade ettiği söylenmektedir (Tuzgöl, 2018, s. 42).

Freud psikanaliziyle birlikte Lacan'ı etkileyen pek çok düşünür bulunmaktadır. Örneğin Lacan Hegel'in diyalektiğinden etkilenecek Kojeve'nin efendi köle diyalektiği konusundaki Hegel okumaları sayesinde özne kavramsallaştırmasına farklı bir boyutla yaklaşmaktadır. "Kojeve'ye göre efendi köle diyalektiği insan arzusunun tanınma arzusu olduğu gerçeğinin kaçınılmaz sonucudur. Tanınabilmek için özne kendisine dair fikrini bir ötekine zorla kabul ettirmelidir. Öteki de ayrıca tanınmayı arzuladığından aynı şeyi yapmak zorundadır. Bu yüzden de özne ötekiyle çatışmaya girmek zorundadır" (Evans, 2019, s. 92).

Özne ve öteki arasındaki bu tanınma mücadelesinden esinlenen Lacan, özne için öteki tarafından tanınmanın önemini vurgulamaktadır. Fakat Lacan'da öteki kavramının ise çok yönlü olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Lacan öteki kavramını (autre)'nin a'sı ile formüle ederek büyük Öteki (Büyük A) ya da küçük öteki (objet a- nesne a) olarak tanımlamaktadır. "Lacan'ın 1955 yılında yapmış olduğu öteki alanındaki bu ikili ayrım aynı zamanda onun çalışmalarının da merkezini oluşturmaktadır. Küçük öteki egonun yansıması olarak ifade edilirken, büyük Öteki kökten ötekiliği, dil ve yasa ile bir tutulan yanıltıcı imgeselliği aşan ötekiliği karşılamaktadır" (Evans, 2019, s. 201). Lacan metinleri üzerinde anlaşılması oldukça

zor olan metinler olması öteki kavramında da farklı kategorilendirmelerle karşılaşmamızı sağlamaktadır. Örneğin Fink Lacan'da öteki kavramını tanımlarken genel olarak kullanılan bu ikili ayırmadan farklı bir yol izler. Fink'e göre Lacan'daki öteki (autre) dörde ayrılmaktadır. Bunlar "dil olarak öteki, talep olarak öteki, arzu olarak öteki, jouissance olarak ötekidir" (Fink, 2020, s. 12). Sonuç olarak genellikle kullanılan ötekilik kavramı büyük ve küçük olarak ikili öteki formülasyonudur.

Lacan'ı etkileyen bir diğer düşünür ise Saussure'dür. "Saussure'ün dilbilim çalışmalarından yola çıkan Lacan, dildeki gösteren gösterilen ilişkisini bilinçdışıdaki simge, sembollerin yorumlanmasında kullanmıştır" (Erkan, 2019, s. 1429). Lacan'a göre "bilinçdışı meydana getiren şey dildir ve bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır. Bilinçdışı unsurlar arasındaki ilişki dildeki unsurlar arasındaki ilişkiyle aynı türdendir. Dil bilinçdışı düzeyde işlem görürken bir tür gramere uyar, olagelen dönüşüm ve sürçmelere hükmeden bir tür kurala uyar" (Fink, 2020, s. 65). Bu sebeple Lacan bilincin konuşmasına "gündelik hayatta yaptığımız konuşmaya" ego konuşması derken bu konuşmaları "kasıtlı, dil yüzünden yabancılaşmış ve bilinçli" olarak tanımlar (Fink, 2020, s. 67). Buradan hareketle diğer post modernistlerden özne kavramsallaşmasıyla ayrılan ve özneyi reddetmek yerine kabul eden Lacan "öznenin yerinin bilinçdışı olduğunu belirtmekle birlikte psikolojiye özneyi dahil edenin Descartes olduğunun altını çizmektedir" (Tuzgöl, 2018, s. 52).

Her ne kadar Descartes'ın Kartezyen öznesi -bilen kendi kendine yeterli olan merkezdeki özne- psikolojiye özne kavramını katmış olsa da Lacan'ın kullanmakta olduğu özne kavramı Kartezyen özne ile farklılıklar göstermektedir. Fink Lacan'ın öznesini "bölünmüş özne" olarak tanımlamakla birlikte Lacancı psikanalizi ise "özneyi değiştirmeyi amaçladığını" belirtmektedir (Fink, 2020, ss. 10-80).

Lacan'ın görüşlerine baktığımızda ise ilk olarak onun bilime yönelik psikanalize dair eleştirisi dikkat çeker. Lacan "Psikanaliz...yine de bilim'den ne anlamamız gerektiği konusunda bizi aydınlatabilir" der. (Seminer XXII, s. 80'den akt. Fink, 2020, s. 258) Lacan'ın bu söylemini Fink "asıl bilimin henüz psikanalizi kabul edecek kadar edil olmadığı" yönünde açıklar (Fink, 2020, s. 11). Bu düşünce günümüzde de devam etmektedir. Günümüzde de bilimsellik konusunda sıklıkla eleştirilere maruz kalan psikanaliz, "etki biçiminin ve tedavi sonuçlarının bilimsel verilerle ölçülemediği ve basitleştirilmiş modellemeler üzerinden genellemeler yapıldığı" (İzmir, 2019, s. 23) çıkarımlarına dayalı olarak eleştirilmektedir. Lacan'ın eleştirisi bu bakış açısını ve önyargıları kırmak yönündedir diyebiliriz.

Lacan'ın en bilinen görüşü ise bilinçdışını tanımlayışıdır. Lacan'a göre "bilinçdışı ötekinin söylemidir" (Ecrits, s. 312'den akt. Fink, 2020, s. 24). Fink bu söylemi bilinçdışının ego konuşmasıyla aynı yerden gelmeyen bu sözlerden oluştuğunu söyler (Fink, 2020, s. 24). Lacan "bilinçdışındaki her bir gösterge (dil sürçmesi, unutkanlık, rüya, semboller vb.) öznenin kendisinin bile farkında olmadığı bir sistemi gösterdiği" belirtmekle birlikte bilinçdışının "sadece falan ana falan kelimeyi yerleştirmeyi bildiği için değil ama ayrıca yinelemenin özgüllüğünü güvence altına aldığı için de bir bilgi olduğunu, bilinçdışının yinelemenin bilgisi olduğunu belirtmektedir" (Erkan, 2019, s. 1434). Görüldüğü üzere Lacan'ın bilinçdışına yönelik söylemleri onu yapısalcılıkla bağdaştırıldığı "bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır" (Tuzgöl, 2018, s. 41) çıkarımının yapılmasını sağlar.

Lacan'ın "seminer XXIII. 'deki söylemi özne asla farz edilenden başka bir şey olamaz" ise "özne olsa olsa bizim varsaydığımız bir şeydir" (Fink, 2020, s. 68) çıkarımının yapılmasını sağlar. Lacan'a göre "bir dildeki tüm sözcük ve ifadeler kümesi Öteki'dir" (Fink, 2020, s. 26). Burada bahsi geçen ötekilik kavramı ise dil olarak ötekilik anlamında kullanılmıştır. "Lacancı teoriye göre konuşmayı öğrenen her insan kendine yabancılaşır çünkü dil arzusunun ortaya çıkmasını sağlarken aynı zamanda arzuyu düğümler bizi bir şeyi bir isteyip bir istemez, istediğini elde edince tatmin olmaz hale getirir" (Fink, 2020, ss. 26-28).

Lacan'ın yöntemine bakıldığında ise "kendi içkin kuralları ve grameri olan gösterge sistemlerini içeren bir yöntem benimsediği sürece bütün toplumsal etkinliğin bir dil oluşturduğu" yöntemini benimsediği ve bu yöntemi "Freud psikanalizini daha felsefi ve daha bilimsel bir zemin üzerinde yeniden inşa etmek" (Homer, 2016, s. 54) gayesiyle kullandığı görülmektedir. "Saussure 'ün tarihsel olana karşıt bilimsel dil çözümlemesi Lacan'a Freud'un konuşmayla tedavisi üzerine çalışmayla bir model sağladığı" söylenmektedir (Homer, 2016, s. 54).

Lacancı Özne ve Kartezyen Özne Arasındaki Farklılıklar

Descartes'ın Kartezyen öznesi ve Lacan'ın öznesi temelde bazı farklılıklar içermektedir. Seminerlerinde Descartes'a atıflar yapan Lacan özne kavramsallaştırmasında Descartes'ın öznesinden yola çıkarak onu tersyüz etmiştir. "Kartezyen özne kendi kendine düşünüyorum dediği her an varlığına hükmeder. Kendini var olduğuna ikna edebilmek için düşünüyorum sözünü kendi kendine tekrar söylemesi gerekir ki tekrarlamazsa var olduğuna dair inancının buharlaşacağını belirtir" (Fink, 2020, s. 78). Görüldüğü üzere her ne kadar Kartezyen özne sayesinde psikolojiye özne kavramı kazandırılmış olsa da Lacan'ın özne formülasyonunda merkezde olan bir öznenen bahsedilmez fakat Foucault ve Derrida gibi postmodernistler gibi

özne karşıtı bir tavır veya öznenin reddi de görülmez. Bir anti temelci olan Lacan, “analizinde Kartezyen öznenin anlık gelip geçici doğasına odaklanarak Descartes’ın analizinde düşünme ve varlığa odaklanışından” farklılaşmaktadır (Fink, 2020, s. 78). Her iki öznenin farklılığına şöyle formüle edilebilir: “Descartes düşünme ve varlığın kesiştiği noktaya odaklanarak Kartezyen öznenin düşünüyorum dediğinde varlık ve düşünmenin bir anlığına çakıştığını belirtir bu çakışma varlığın temelidir, Lacan ise özneyi düşünce ve varlığın çakıştığı bu pastoral alana sığmamakta, aksine birinden birini (ya düşünce ya varlık) seçmek zorunda kalmaktadır” (Fink, 2020, s. 78).

Tablo 1. Descartes ve Lacan Karşılaştırma Tablosu

1. Düşünmek	varlık – Descartes	2. Düşünmek	varlık
--------------------	---------------------------	--------------------	---------------

Postmodernist kuramın özneye mesafeli duruşu ve reddedişi anti temelci bilgi anlayışının Foucault, Derrida gibi anti temelcilerde muhafaza edilmekte olduğu görülmekle birlikte bu düşünürler arasında özne kavramsallaştırması ile Lacan ayrılmaktadır.

“Lacan gerek düşüncesinin Hegel ve Heidegger’den etkilenmesi (Sarup, 2004, s. 16) gerekse Hegelci felsefe yönünde biçimlenen düşüncesinin psikanalize yakınlığı nedeniyle özneye bağlı kalması”, “özneyi çözüştürmeyi amaçlayan özneyi tanımlamaktan uzak duran Foucault ve Derrida’dan” onu farklılaşmıştır (akt. İzmir, 2019, s. 42). Bu sebeple Lacan’ı özne kavramsallaştırmasını postmodernist kuramcılar içerisinde, özneyi reddetmeyip özneye bağlı kalan istisnai, farklı bir sunuş olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. İzmir’e göre (2019) Lacan’ın öznenin vazgeçmemesinin nedeni Lacan’ın “insanı açıklamak için kurduğu üçlü yapıda değişmez ve sağlam parçayı Gerçek’e atfetmesidir. Ona göre postmodernist kuramcılarının mottosu olan öznenin öldüğü tasavvuru ‘aceleci bir değerlendirmedir.’ Buradaki sorun ise “gerçek’i bir kenara iterek yalnızca İmgesel, Simgesel açıdan öznenin yapısını değerlendirmekten kaynaklanmaktadır” (s. 43).

Lacan tüm çalışmalarında ego ve benliği özdeşleştiren ortak yanılısamayı açığa vurma peşindedir. “Düşünüyorum öyleyse varım diyenlere karşı olmadığım yerde düşünüyorum demek ki düşünmediğim yerde varım ya da varım diyemediğim yerde düşünüyorum” der

(Sarup, 2004, s. 21). Görüldüğü üzere düşünme varlığın kesişim alanının dışındaki yerde beliren bu özne bölünmüş ve sabit olmayan bir öznedir.

Lacan'a göre Descartes öznesi ben iddialarında bulunan "sahte varlık" iken (XV. Seminer'den akt. Fink, 2020, s. 78) Lacan öznesi bu söylemlerden uzaktır. "Ben diyen Descartes'ın öznesi ego düzeyine, inanıp, kendini de bu düşüncelerin efendisi kabul eden bir benlik inşasına denk düşer. Bu tip ifadelerde sabit bir benlik varsayılır ve bilinçdışı varlık reddedilir" (Fink, 2020, s. 78).

LACAN'DA TEMEL KAVRAMLAR

Lacan seminerleri sırasında pek çok kavramı kullanarak sistematikleştirmekle birlikte çalışmalarında sıklıkla kullanılan kavramlar şu şekildedir: Bilinçdışı, Özne, Ayna evresi, öteki, yabancılaşma, ayrılma, gerçek imgesel, simgesel, nesne a, jouissance, travma, dürtü, arzu, bastırma, aktarım, semptom, Fallusun anlamı, Odepius Kompleksi, Babanın adı, cinsel fark, borromeo düğümü, duygulanım. Kavram şemasının oldukça geniş olması çalışmamızın ise Lacan'da özneye odaklanacak olması Lacancı psikanalize giriş sözlüğü (Evans,2019) referans alınarak ve Lacan ile ilgili diğer kitap ve makalelerden yola çıkılarak birkaç kavram içerisinde sınırlandırılmıştır. Çalışmamızda özne, Gerçek, Ayna evresi, İmgesel, Simgesel, Öteki, Objekt-nesne a ve Bilinçdışı kavramları ele alınacaktır.

Lacan'da Özne

Özne kavramsallaşmasının Lacan'da kullanımı oldukça eskidir. "Özne kavramı en erken tarihli psikanaliz yazılarından beri Lacan'da kullanılır. (Lacan, 1932) 1945 yılından sonraysa terim Lacan'ın çalışmalarında merkezi bir yer tutmaya başlar" (Evans, 2019, s. 204). Lacan'da özne kavramı ilk bölümde değindiğimiz üzere Descartes'ın Kartezyen öznesinden farklı olarak düşünce ve varlık kesişiminden uzak bir alana tekabül etmekle birlikte varlık ya da düşüncede somutlanan bölünmüş bir özelliktir. Genel olarak bakıldığında ise Lacan'ın özne kavramını farklı formülasyonlarda kullandığı görülmektedir (Evan, 2019, s. 205).

"Lacan 1945 yılında Lacan'ın üç özne türünü birbirinden ayırdığı görülür. Bunlar birincisi başkalarından bağımsız olan belirsiz [impersonal], salt dilbilgisel ve neotik özne, başka bir deyişle bilindiği gibi türünden edilgen cümle öznesidir. İkincisi başkalarıyla tamamen eşit ikame edilebilir ve kendisini başkalarıyla eşdeğerliğinde tanımlayan anonim öznedir. Üçüncüsü ise biricikliğini kendini olumlayarak kuran kişisel öznedir." (Ec,207-8) Lacan çalışmalarında her zaman odağında olan bu üçüncü anlamıyla özne biricikliğiyle varolan öznedir "

"Biricikliğiyle var olan öznenin" bu üçüncü formülasyonu olan Lacan öznesi, Hegel diyalektiğinden yola çıkılarak daha iyi anlaşılabilir. Hegel'in "varlık ve hiçliğin maddesel olarak var olan bir şeyin uğraklarında ortaya çıktığı", "varlık ve hiçliğin sürekliliğin

uğraklarında olmaları dışında kendi başlarına gözlemlenebilen durumlar olmayışı kişilik, ego, kendilik, kimlik biçiminde özneye verilen isimlerin oluşları olduğu” çıkarımını yapmamızı sağlar. “Lacan kendilik yani bir ben olarak öznenin ortaya çıkışını sağlayan şeyin oluş devinimi olduğunu belirtir” (İzmir, 2019, ss. 80-81). Görüldüğü üzere Kartezyen öznenin sabit, kendi kendine yetebilen, rasyonel bilen özne formunun düşünce ile varlığın kesişiminde gerçekleşen tezahürü Lacan’da merkezden uzaklaşmakta ve değişmektedir. Özne “donmuş, statik, değişmez bir şey değildir tam tersine bir devinim ve harekettir. Özne bir şeyden eksik başka bir şey olarak kendisinin farkına varmaktan kurtulamayacağı için, kendisini bir bütünlük olarak arama devinimine yeniden ve yeniden girmeye mahkumdur” (İzmir, 2019, s. 81).

Fink bilimin özneye meşgul olduğunu fakat onun uğraştığı öznenin kendi düşüncelerinin efendisi olan, varlığı düşüncelerine bağlı olan Kartezyen özne olduğunu belirtir (Fink, 2020, s. 208). Bu noktada psikanalizin özelde Lacan’ın öznesinin ise Kartezyen öznenin farklı olduğu oldukça aşikardır. “Mevcut bilimlerin düşünmediğimde varım ile var olmadığımda düşünürüm arasında bölünmüş olan özneyi hesaba katmadıkları söylenebilmektedir.” Bu çerçevede Kartezyen öznenin farklı bir bölünmüş özne formülasyonunun Lacan’ın öznesini tarif ettiğini söyleyebiliriz.

Lacan için özne ve dil birbirlerine oldukça bağlıdır. “Lacan dil olmadan insan öznesinin olamayacağını ama öznenin de yalnızca dile indirgenemeyeceğini söyler” (Sarup, 2004, s. 22). Simgesel evreye yapılan bu vurgu Lacan’ın çalışmalarında önemli bir yere tekabül eder. İmgesel evrede henüz özne olamamış varlık simgesel evreye geçtiğinde özne olarak adlandırılır. Sarup bu imgesel evrede “yalnızca annesini ve onun kendisine göstereceği ilgiyle karşılaşmayı arzulamadığını belki de farkında olmadan çocuğun annesinde eksik olanı yani fallusu farkında olmadan tamamlamayı arzuladığını ve bu evrede çocuğun bir özne değil eksiklik, hiç olduğunu söylemektedir” (Sarup, 2004, s. 20).

Parçalanmış Beden-Ayna Evresi-Odipal evre

Çalışmalarında Freud’un psikanaliz kuramını sistematikleştirerek, psikanalizi bilimsel bir zemine oturtan Lacan, bebeğin özne oluşunu 3 ayrı evre içerisinde tanımlar. Bu evreler Freud’un üç döneminden (id, ego, süpergo ya da haz gerçeklik ve ahlak evrelerinden) etkilenecek şekilde ele almıştır. Lacan’ın parçalanmış beden evresinde henüz bebek kendi imgesinin ayırıcılığına değildir ve anne yani öteki ile özdeşim halindedir bu dönemde anne ve çocuk ayrılmamıştır bir özne kavramından bahsedilmez bu sebeple bu döneme ayna evresi önce dönem denilebilmektedir. Ayna evresi döneminde ise bebek artık 6-18 ay arası dönemde olup, bu dönemde kendi ayırıcılığına varmakta kendi imgesinden ayrı imgeleri keşfedebilmektedir bu

dönemde artık anne ötekidir ve objet a kavramı (küçük ötekiler) artık vardır. Bu evrede birey kendinin ayırındadır ve kendi imgesini aynada tanır. Odipal evrede ise bebek artık simgesel evreye adım atmıştır. Bu evre Freud'un süper ego dönemine yani ahlak evresine denk düşmektedir. Bu evrede artık toplumsallaşan ve dili kullanarak sembolik alana adım atan bebek artık sadece anne ve kendi sarmalından kurtulmakta üçüncü bir boyutu da -dil aracılığıyla simgeler evreni olan toplumu- kavramaktadır.

“Lacan’ın 1936’da Uluslararası Psikanaliz Derneği’nin Marienbad’da gerçekleşen 14. Kongresinde yapmış olduğu “Le Stade Du Miroir” (Ayna Evresi) başlıklı sunumu onun en çok alıntılanan sunumudur” fakat sunumu sırasında birtakım engellerle karşılaşır. Bu sebeple ayna evresi teorisinin İlk yayınlanması ise 1949 yılını bulmaktadır (Homer, 2016, s. 31). Lacan’ın ayna evresi, ayna testine gönderme yapmaktadır. Bu terim “insan yavrusunun en yakın hayvan akrabası şempanzeden ayırt etmeye yarayan bir deneye gönderme yapmaktadır” (Evans, 2019, s. 46). Lacan Freud’un oral anal fallik dönem gibi kişilik dönemlerine alternatif olarak geliştirdiği Ayna Evresi bireyin imgesel, simgesel, gerçek olmak üzere kişiliğin üç dönemini yansıtır (Erkan, 2019, s. 1429).

“Lacancı Ayna evresi bebeklerin kendi bütünlüklü benliklerinin parça parça imgelerini birleştirerek ve yanlarındaki yetişkin ile girdikleri iletişim içinde kendi farkına vardıkları” bir dönemi anlatmaktadır (Tura, 2015, s. 76). “Aynadan yansıyan imge bebeği bir ikileme sürükler çünkü bebek hem kendisine dışsal olan bir şeye, hem de kendisine ilişkin bir duyumu aynı anda yaşar” (Homer, 2005, s. 50).

Ayna evresi 6-18 ay arası insan yavrusuna odaklanmaktadır. Burada ayna testinde şempanze ve insan yavrusu arasında yapılan deneye gönderme yapılmakla birlikte aynada bebeğin kendi imgesiyle karşılaşması karşılaştığı bu imgenin bebeğin kendi yansıması olduğunu ayırt etmesiyle başlar. “İmgesel dünyadan kopan çocuk daha sonra dille birlikte simgesel dünyaya adım atar. Burada onun kimliği öteki üzerinden inşa edilir” (Erkan, 2019, s. 1429). Ayna evresini Lacan ise şu sözlerle tanımlamaktadır: “Ayna evresi ikili anlam yüklediğim bir fenomendir. İlk olarak çocuğun zihinsel gelişiminde tayin edici bir dönüm noktası olması bakımından tarihsel bir değeri vardır. İkinci olaraksa beden imgesiyle kurulan zorunlu bir libidonal ilişkinin tipik örneğidir” (Lacan, 1951, s. 14). Görüldüğü üzere anne ile kendi imgesinin ayırına varamayan ayırışmamış henüz özne olamamış bir bebek, ikinci aşamada imgenin farkındalığına varmakta ve bireysel bilinçliliğe erişmekte, üçüncü aşamada ise dilin etkisiyle simgeler alanında dahil olmakta parçalanmış bedenden simgesel düzene öznenin yolculuğunu anlatmaktadır.

Gerçek, İmgesel, Simgesel

Lacan'ın parçalanmış beden evresi olan gerçek evresi bebeğin henüz imgesinin ayırdına varamadığı karmaşa içerisinde olduğu dönemi ifade etmektedir bu dönemde henüz imgesel karmaşa içinde olan bebek özne olmamakla birlikte annesi ile ayırışamadığı için henüz öteki kavramı oluşmamıştır. İmgesel evre ise Lacan'ın bebeğin imgesinin ayırdına vardığı ve aynı zamanda küçük ötekinin objet a farkına vardığı dönemdir. Bu evrede bebek bilinçlilik ve bireyselliğe adım atar ve öteki ile (anne) ayırışarak özne olma yolunda ilerler. Son evre simgesel evrede ise bebek simgeler Evren'i olan dille (büyük öteki) tanışır kültürel normların ayırdına varır.

Lacan'ın ikinci evresi olan imgesel “egonun ayna evresindeki oluşumudur, Ego ile imgesel eşlenik ikili ilişkinin ilk özelliğini oluşturur ve bu ikisi birbirinin yerine geçebilir. İmgesel imge ile imgelemin aldatma ile tuzağın alanıdır. Özne üzerinde ayna imgesinin adeta hipnoz edici büyüleyici bir etkiye sahi olan imgesel (Evans, 2019, s. 151) ben'in dünyasıdır, duyu algısının, özdeşleşmenin ve yansımali bir birlik duygusunun linguistik öncesi dünyasıdır. Bu evre bir kimsenin kendisini özerk ve tutarlı bir olarak inşa etmesi için kendisini diğerlerinden ve toplumsal çevresinden ayırabilmesinin gerekliliğine odaklanır” (Homer, 2005, s. 50). Simgesel düzen ya da linguistik öncesi düzen olarak tanımlanabilecek imgesel düzende bebek henüz özne olmayı karşılar. Çünkü henüz kendi imgesinin ayırdında değildir.

Simgesel düzen Lacan'ın çalışmalarında oldukça önemli bir yere sahiptir bilinçaltının bir dil gibi yapılandığını belirten Lacan sıklıkla simgesel düzene atıflar yapar. “Lacan'ın simgesel kavramının temelinde armağan kavramı ve armağanın takas çevrimindeki rolü yer almaktadır. Değiş tokuşun en temel biçiminin bizzat iletişim olmasından (sözcüklerin değiş tokuşu sözün armağan olması) ve yasa ile yarı kavramlarının dil olmaksızın düşünülmesinin imkânsız olmasından ötürü simgesel esasında dilsel bir boyuttur” (Evans, 2019, s. 228). Lacan insan dünyasındaki her şeyin “ortaya çıkan simgelerle uyum içinde” olduğunu belirtir. “Simgelerin belirdikten sonra insan özneliği ile bilinçdışı da dahil her şeyin bu simgeler ve simgeselin yasası uyarınca düzenlenir ve yapılır olduğunu” (Homer, 2016, s. 66) vurgulamaktadır.

Benzer şekilde Lacan simgesel düzeni yapı ile özdeşleştirmiştir ve buradaki eksikliği dile getirmiştir. Lacan'a göre “yapı-simgesel düzen- hiçbir zaman tamamlanmaz. Her zaman bir şeyler eksik kalır; bir fazlalık ya da simgeseli aşan bir şey. Simgeseli aşan şeyler, özne ve nesnedir” (Homer, 2016, s. 93). Lacan'a göre “bizim gerçekliğimiz simgelerden ve anlamlama sürecinden oluşur. Bu nedenle gerçeklik olarak addettiğimiz şey, simgesel düzenle ya da

toplumsal gerçeklikle birleşmiştir” (Homer, 2016, s. 113). “Lacan’ın terminolojisinde, varoluş bir dilin ürünüdür: şeyleri varoluşa getiren (onları insan gerçekliğinin bir parçası yapan) dildir; şeyler şifrelenmeden, simgeselleştirilmeden ya da söze dökülmeden önce bir varoluşa sahip değildirler. O halde gerçek diye bir şey yoktur çünkü dilden önceye aittir” (Fink, 2020, s. 54). Lacan Gerçeği şu şekilde tanımlar: “Gerçek ya bütünlüktür ya da yok olup giden andır. Analitik deyimde özne için gerçek hep bir şeye toslamaktır, örneğin analistin sessizliğine” (Lacan, 2017, s. 49).

Bilinçdışı

Lacan çalışmalarında bilinçdışına oldukça önem atfetmekte bilinçdışını dil ile özdeşleştirmektedir. “Bilinçdışının dil gibi yapılandığını” (Homer, 2016, s. 52) sıklıkla tekrarlamaktadır. Lacan’ın farklı zamanlarda bilinçdışını kullanımının değiştiği görülmektedir. 1950’den önce Lacan bilinçdışı kavramını sıfat gibi kullanmakta olduğu görülmektedir (Evans, 2019, s. 62). Lacan’ın geliştirdiği bilinçdışı kavramlarına bakıldığında bunların 3’e ayrıldığı görülmektedir: Bir boşluk ya da kopuş olarak bilinçdışı, Bir dil gibi yapılanmış bir şey olarak bilinçdışı, Öteki’nin söylemi olarak bilinçdışıdır (Homer, 2016, s. 94).

Bilinçdışının yapılandığını ifade eden Lacan XX. Seminerinde bilinçdışının yapılanışında harfler ve bilinçdışı ilişkisini şu sözlerle açıklar: “harf bir birleşime işaret eder...harfler birleşimler oluşturur, harfler sadece birleşimlere işaret etmenin ötesinde birleşimlerdir, bizatihi birleşim olarak işleyen şeyler olarak görülmelidirler” ...” Bilinçdışı, küme teorisinde söz konusu olan, harflere benzeyen birleşimler gibi yapılanmıştır” (akt. Fink, 2020, ss. 51-52).

Lacan’a göre “Psikanaliz bir bilim olmakla birlikte bilinçdışı öznenin bilimidir” (Homer, 2016, s. 95). “Bilinçdışı göstergesel malzemeden oluşur. Bilinçdışı denetimimiz dışında kalan bir anlamlama sürecidir, biz dili konuşmayız aksine bizim aracılığımızla konuşan dildir. Bu anlamda Lacan bilinçdışını Ötekinin söylemi olarak ifade eder” (Homer, 2016, s. 66).

“Lacan’a göre bilinçli düşünce anlam bölgesinde, dünyayı anlamlandırma mücadelesi içindedir. Lacan bilinçdışı işlenmelerin anlamlarıyla en ufak bir ilgisi olmadığını ileri sürer. Lacan’a göre bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır (Homer, 2016) ve doğal bir dil de (konuşmadan farklı olarak) simgesel bir dil gibi yapılanmıştır”(Fink, 2020).

Öteki

Lacan’da öteki kavramı ayrı bir önem arz eder nitekim öteki imgeselden sonra ortaya çıkar ve tek bir ötekinden bahsedilmez. Aynı zamanda bilen kimdir sorusuna Lacan ötekidir

şeklinde cevaplamaktadır. Lacan' a göre özne bilir fakat öznenin bilgisi hepsi- değil mahiyetinde eksik bir bilgidir ve hepsi-değil mahiyetinde bilmeyenin sadece öteki olduğunu belirtir. Lacan öteki kavramını aynı zamanda bilinçdışı ile birlikte kullanmakta ve bilinçdışının ötekinin söylemi olduğunu belirtmektedir.

Lacan'ın çalışmalarında bilim nesnesi olarak bilinçdışını kullanması bu sebeple psikanaliz alanında ötekine oldukça önemli bir yer atfettiğini de bize göstermektedir. Nitekim çalışmalarında tek bir öteki kavramı kullanmaz bunlar iki (büyük Öteki ve küçük öteki) ya da çoklu ötekilerdir. (Dil olarak öteki, Talep Olarak Öteki, Arzu olarak öteki (nesne a), jouissance olarak Öteki)

Lacan'da “ötekilik kavramı bilinçdışı (dil olarak öteki) egodan (imgesel öteki ve arzu olarak öteki (ego ideal), Freud'cu süperegoya (Jouissance olarak öteki) kadar pek alışılmadık çeşitliliktedir. İhtiyaç ve hazlarımız ebeveynlerimizin talepleriyle (talep olarak öteki) düzenlenip toplumca makul görülen formlara yönlendirildiği ölçüde; arzumuz Öteki'nin arzusu olarak oluştuğu ölçüde yabancılaşmışızdır” (Fink, 2020, ss. 11-12).

Lacan bilinçdışı ve ötekiyi söylem formülasyonu ile almıştır. Lacan'a göre bilinçdışı ötekinin söylemidir. Lacan'a göre “İki tür söylem türü vardır. Birincisi kasıtlı söylem olan ego konuşması: kendimize dair bilinçli düşünce ve inançlarımızla ilgili gündelik konuşma, İkinci tür söylem ise kasıtsız söylem olan başka türlü bir konuşmadır. Bu ağızdan kaçırılan, evelenip gevelenen eğip bükülen kasıtsız bir söylemdir. Lacan'ın Öteki'si en temel düzeyde bu başka türlü konuşmayla ilgilidir” (Fink, 2020, s. 24).

Lacan'ın “başka türlü söylem deyimi ego dışından gelen” söylemdir. “Freud bu yere bilinçdışı derken Lacan için bu bölge ötekinin söylemi olan bilinçdışı” der (Fink, 2020, s 24). Lacan bilinçdışına odaklandığı için kasıtlı söylem olan ego söylemlerine odaklanmaz onun yerine bilinçdışının söylemine semptomlara kasıtsız söylemlere, dil sürçmelerine odaklanır.

Lacan küçük ve büyük öteki ayrımını 1955 yılında yapar. “Lacancı cebirde büyük Öteki A ile (Fransızca Autre sözcüğünün büyük A'sı), küçük öteki ile a ile (Fransızca autre sözcüğünün küçük a'sı) gösterilmeye başlar” (Evans, 2019, s. 201). Küçük öteki “öteki olmayan öteki egonun yansıması (bu yüzden a hem egoyu hem küçük ötekiyi simgeler) ve imgesel düzene ait olan”, Büyük öteki ise “kökten ötekiliği, imgesel ötekiliği aşan bir ötekiliği” temsil eder. “Bu kökten ötekilik dil ve yasa ile birdir bu sebeple bu ötekilik simgesel düzene aittir. Büyük öteki her bir özne için tikelleştiği ölçüde simgeseldir” (Evans, 2019, s. 202).

Objet a- Objet Petit a- Nesne a

“Lacan’ın nesne teorisinde nesne bir şekilde arzuyu doyuran şey değil de arzunun nedeni olarak yer almaktadır. Lacan analizanın kendisini meydana getiren dış nedenleri olabildiğince öznelles-tirmesini sağlamak için, analistin öznenin fantezisinde oynaması (nesne a) ve sakınması gereken (imgesel, yargılayıcı ötekilerin tümü, ego psikolojisindeki yaklaşımlara içkin her şeyi bilen öteki) rollerden yola çıkarak analist pozisyonunu yeniden kavramsallaştırır” (Fiske, 2020, s. 14).

“Lacan nesneyi bir yandan da açmazlara, paradokslara, türlü bilmecelere yol açıp yapıların sistemlerin ve aksiyomatik alanların muntazam işleyişini aksatan neden olarak ele almıştır. Nesne, dünyayı simgeselleştirmek için kullandığımız sistemlerin, yani dilin arıza yaptığı noktalarda burun buruna geldiğimiz gerçektir. Nesne, ne zaman her şeyi açıklamak, tastamam söylemek için göstereni kullanmaya yeltensek ayak direyen o harftir” (Fiske, 2020, s. 15).

LACAN’DA BİLGİ ANLAYIŞI

Lacan Descartes’dan önce bilgi nedir sorusunun hiç sorulmadığını bu sorunun canlanması için analizi beklemek gerektiğini belirtir. “Analiz gelip, bilmeyen bilgi diye bir şey olduğunu, olduğu haliyle gösterene dayanan bir bilgi olduğunu ilan etmiştir” der (Lacan, 2019, s. 112). Lacan bilgi sorusunu bilen ne bilen ne biçiminde sormak için kulağımızı bu kadar tersten göstermeye gerek var mı diyerek bunun “Öteki” olduğunu belirtir. Bu sebeple Lacan ötekini “başta gösterenin yerleştiği yer olarak konumlandığını” belirtir ve ekler “nitekim bu yer olmasa bize bir yerlerde hakikat boyutu (dimension), bir söylenenin-meskeni/boyutu (ditmention), söylenenin-bilgisi Ötekini yer olarak koyutlayan bu söylenenin- ikametgahı olduğunu belirtecek bir şey kalmaz” (Lacan, 2019, s. 112).

Lacan’a göre “bilginin statüsü bu şekilde, bilgi diye bir şeyin zaten olduğunu, bu bilginin Ötekinde bulunduğunu ve onun elde edilmesi (à prendre) gerektiğini” ima eder. “Bu işin öğrenme işi olduğunu belirten Lacan, öznenin bu bilginin öğrenilmesi hatta açık arttırmaya çıkarılmasının sorunluluğu olduğunu belirtir, yani ona değerini veren maliyeti olduğunu söyler” (Lacan, 2019, s. 113).

Bilgi tamı tamına ne kadara mal olduysa o kadar eder diyen Lacan (2019) “bilginin her icra edilmişinde yeniden fethedildiğini ve verdiği gücün iktidarın hep jouissance’a dönük kaldığını” belirtir. Lacan’a göre “bilgi ne ithal edilir ne de ihraç Kullanımda pişmiş olgunlaşmış (un formé) değilse hiçbir enformasyon tutmaz, tutamaz” (s. 113). Lacan” öznelere bildiğini

fakat nihayetinde yine de hepsini/bütünü bilemediğini belirtir. Bu hepsi-değil düzeyinde bilmeyen sadece ötekidir ve Hepsi-değil'i yaratan ötekidir: tam da bu hepsi- değil içindeki hiç bilmeyen/hepsini bilmeyen'in (pas-savant-du-tout) parçası olduğu için" (Lacan, 2019, s. 114).

Lacan "bilinçdışındaki her bir göstergenin (dil sürçmesi, unutkanlık, rüya, semboller vb.) öznenin kendisinin bile farkında olmadığı bir sistemi gösterdiğini" belirtilmekle birlikte "bilinçdışının sadece falan âna falan kelimeyi yerleştirmeyi bildiği için değil ama ayrıca yinelemenin özgüllüğünü güvence altına aldığı için de bir bilgi olduğunu, bilinçdışının yinelemenin bilgisi olduğunu belirtmektedir "(Erkan, 2018, s. 1434). Kısaca bilen ötekidir, bilinçdışı yinelemenin bilgisidir ve analizin ortaya koyduğu gibi bilmeyen bilgi vardır ve bu gösterene dair bilgidir.

SONUÇ

Lacan psikanalizi sistematikleştiren Freud, Saussure, Strauss, Hegel, Descartes, Heidegger, Platon, Kant gibi pek çok düşünürden etkilenmiş bu düşünürlerin sistematikleştirdiği antropoloji, dilbilim, psikanalizden yararlanmış ve kendi öznel formülasyonunu oluşturmuştur. Lacan'ı postmodernist düşünürlerden ayıran özneyi reddeden, özneye karşıt tavır takınan (Foucault, Derrida gibi düşünürlerin aksine) özneyi kendince farklı bir formülasyonla ele alışıdır.

"Özneyi dilde temsil edilmekten öte bir varlık gösteremediğini bu nedenle öznenin öldüğünü savunan postmodernistlerin aksine Lacan'a göre özne ölmemiştir" (İzmir, 2019, s. 14). Gerçek simgeselleşmeye direndiği için özne yapısı içinde varlığını koruyarak dilden bağımsız biçimde varlığını sürdürmektedir (Sarup, 1992, s. 104). Bu sebeple Lacancı özne ne Kartezyen özneye benzeyerek aydınlanma düşünürlerince aklın önderliğindeki bilen özneye tekabül etmekte ne de öznenin hiçleştiği ya da reddedildiği post modern dönemin hiç öznesine benzemektedir. Lacancı özne Kartezyen öznenin vurguladığı düşünce boyutu ile varlığın kesiştiği noktaya vurgu yapmakta düşünce varlığın kesiştiği noktada oluşmaktadır oysa ki Lacancı özne düşünce varlık kesişiminde bulunmamakla birlikte ya sadece düşüncede ya da sadece varlıkta bulunan parçalı bir yapıdadır. Aynı zamanda Lacancı özne, Kartezyen öznenin aksine sabit bir halde değildir, bölünmüş yabancılaşmış ve akışkandır sürekli değişmektedir. Lacan bu değişimi Descartes'ın cogitosuna atıfla ele alır Lacan'a göre bilen özne düşünüyorum dediği her an bu ifadesinin farkındalığıyla varoluşunun bilincindedir aksi dönemde ise değildir. Lacan bilen öznenin bu konumunu ve söylemini ego söylemine benzeterek gerçek söylemin bilinçdışında olduğunu belirtir.

Lacan gündelik hayattaki söylemi ego söylemi olarak niteler ve gerçek söylemin bilinçdışının (ötekinin) söylemi olduğunu bunun ise dil sürçmeleri ve kasıtsız farkında olmadan yapılan söylemler olduğunu belirtir. Lacan'a göre bilinçdışı yapılanmış bir dildir ve bu kasıtsız söylemler belirli bir yasa çerçevesinde hareket eder. Bilinçdışı ise yinelemenin bilgisidir.

“Freud’un sabit bir imge olan egonun analizinin mümkün olmadığı Lacan’ın bu hakikati ortaya koyarak analizin ancak devinim içindeki bir yapının analizi olarak olanaklı olabileceğini gözler önüne sermiştir. “Ego neyse odur, kendine yabancılaşmaz ama özne bir varoluş bulabilmek adına sürekli olarak kendine yabancılaşır” (İzmir, 2019, s. 14). Buradan hareketle Lacan egoyu merkeze alan psikanalistleri de eleştirmiştir. Ona göre psikanaliz bir bilimdir ve bu bilimin nesnesi bilinçdışıdır. Bu sebeple çalışmalarında sıklıkla bilinçdışı ve bilinçdışı ile bağlantılı öteki kavramına atıflarda bulunur. Her ne kadar çalışmalarında özne kavramını kullansa da Lacan’ın bilimin nesnesi olarak bilinçdışını görmesi ve sıklıkla öteki kavramına yaptığı vurgu Lacan’ın kavramsallaştırmasının kilit noktasıdır. Öznedense Ötekiye (Autre) yapılan bu vurgu Ötekini her şeyi bilen olarak konumlandırışı ve özneyi eksik ve yabancılaşmış olarak tanımlaması Lacanyen Psikanalizde oldukça dikkat çekicidir.

Lacan öznesinin Descartes Kartezyen öznesinden ayıran bilinç ve bilinçdışı ayrımı Descartes’in düşünce ve varlığın kesişim noktası olan bilinç kesişiminde özneyi konumlandırması, Lacan öznesinin düşünce ve varlığın kesişimi haricinde bölünmüş, devinim halinde sabitlenemez bir öznedir formunda oluşu Lacan öznesinin farklılığını ortaya koymaktadır. Aydınlanmadan günümüze devam eden bilgi nedir ya da doğru bilgiye ulaşmak mümkün mü arayışlarının hedef noktası her dönem değişmektedir. Lacan ise bilinçdışı dolayısıyla bilgiyi elde ederek ve elde edeceği bilginin ise bilinmeyenin bilgisi olduğunu belirterek diğer düşünürlerden farklılaşmaktadır.

Sonuç olarak Lacancı özne diğer özne formülasyonlarına göre oldukça farklıdır. Bilen öznenin sabitliğinin aksine “Lacancı özne sabit değildir ve sürekli bir devinim halindedir” (İzmir, 2019). Bu sebeple de bilgi düzeyi hepsini/bütünü bilemeyen formdadır. Lacancı bilgi anlayışı Öteki üzerinden temellenmektedir. Bilen vasfı Lacan’da ötekiye tanınmıştır ve bu bilgi eksik olmayan bir bilgidir. Lacan her ne kadar öznenin de bildiğini söylese de öznenin bilgiyi eksik hepsi-değilin içindeki her şeyi bilen olarak tanımlamıştır, bilinçdışı yinelemenin bilgisidir ve analizin ortaya koyduğu gibi bilmeyen bilgi vardır ve bu gösterene dair bilgidir. Bilgi bilinçdışının bilinmeyenin bilgisi olarak formüle edilmiştir. Bu sebeple aklı merkeze alan Kartezyen özne çerçevesinde tanımlanan bir özne anlayışından oldukça farklı olmakla birlikte, bilince odaklanan Kartezyen öznenin aksine bilinçdışına odaklanmaktadır ve bilinçdışının bir

dil gibi yapılandığını savunmakta olan postmodernist formda ele alınan bir bilgi anlayışını anlatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (2018). *Metafizik*. (Y. G. Sev, Çev.). İstanbul: Pinhan Yay.
- Avcı, M. (2018). "Seneca Etiğinde Bilgi, Erdem ve Mutluluk İlişkisi". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 10, 67-76.
- Aydın, A. (2021). *Felsefe Düşünce Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Badiou, A. & Roudinesco, E. (2016). *Dün Bugün Jaques Lacan*. İstanbul: Metis Yay.
- Benton, T. & Craib, I. (2016). *Sosyal Bilim Felsefesi*. (Ü. Tatlıcan ve B Binay, Çev.). İstanbul: Sentez Yay.
- Berger, P. V& Luckmann, T. (2018). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. Ankara: Atıf Yay.
- Cevizci, A. (2017). *Aydınlanma Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cihan, M. (2001). "Spinoza Felsefesinde Varlık ve Bilgi Problemi" (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çolak, N. (2022). "Seneca'nın Ahlak Felsefesi: Doğaya uygun Bir Yaşam Mutluluğa Götüren Erdemli Bir Yaşam Mıdır?" (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çotuksöken, B. & Babür, S. (1993). *Ortaçağ'da Felsefe*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Çüçen, K. A. (2003). "Bilgi Kuramına Giriş". *Bilimname Düşünce Platformu*. (2), 3-12.
- Çüçen, K. (2020). *Bilim Felsefesine Giriş*. Bursa: Sentez Yay.
- Erkan, Ü. (2019). "Lacanda Öznenin Kurulumu ve Ötekinin İnşası: Psikanaliz ve Oryantalizm". *Turkish Studies*. 14 (3), 1425-1440. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.22741>
- Evans, D. (2019). *Lacancı Psikanalize Giriş Sözlüğü*. İstanbul: Isık yay.
- Fink, B. (2020). *Lacancı Özne*. İstanbul: Encore yay.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*. İstanbul: Birey Yay.
- Foucault, M. (2001). *Yapısalcılık Post yapısalcılık*. İstanbul: Birey Yay.
- Gülcü, B. B. (2024). "Descartes Bilgi Felsefesi". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 11(1), 101-118.
- Gültekin, A. (2022). Spinoza'nın Bilgi Anlayışı: Bir Oto-Epistemoloji Okuması. *International Social Science Studies Journal*. 8 (95), 663-672.
- Hegel, G. W. F. (2021). *Felsefe Tarihi Ortaçağ Felsefesi ve Modern Felsefe Cilt 3*. (D. B. Kılınç, Çev.) İstanbul: NotaBene Yay.
- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*. (H. Alkan ve B. Balkız, Çev.). İstanbul: Engin Yay.
- Homer, S. (2016). *Jaques Lacan*. (A. Aydın, Çev.). Ankara: Phoenix Yay.
- İzmir, M. (2015). *Lacancı Psikanaliz ve Karakter Çözümleme*. Ankara: İmge ktbv.
- İzmir, M. (2019). *Öznenin Diyalektiği*. Ankara: İmge Ktbv.

- Küçükcalın, G. (2020). Derrida ve Yapısöküm. İstanbul: Arı Sanat Yay.
- Küçükcalp, K. (2008). Heidegger ve Derrida. Bursa: Sentez Yay.
- Lacan, J. (2012). Televizyon. (A. Soysal, Çev.) İstanbul: Monokl Yay.
- Lacan, J. (2017). Babanın Adları. (M. Erşen, Çev.) İstanbul: Monokl Yay.
- Lacan, J. (2019) Psikanalizin Dört Temel Kavramı. İstanbul: Metis Yay.
- Lacan, J. (2019). Yine Hala. İstanbul: Metis Yay.
- Mencütekin, M. (2014). Lacan ve Sinema Sanatı. İstanbul: Arı Sanat Yay.
- Nalçaoğlu, H. (2004). Kültürel Farkın Yapısökümü. İstanbul: Phoenix Yay.
- Pehlivan, M. (2019). “Francis Bacon’ın Ortaya Koyduğu Hakikat Ölçüsü ve Bilgi Kaynağı çerçevesinde Yeni Dünya İnsanı Sorunsalının Çözümü”. Türkiye Mesleki Sosyal Bilimler Dergisi. 1(2), 10-17.
- Reich, W. (1984). Psikanalizin Tarihsel Araştırmalara Uygulanması. (A. Kışlalı, Çev.). Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 39 (1), 191-203.
https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001446
- Sarup, M. (2004). Post-Yapısalcılık ve Post-modernizm. (A. Güçlü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Smith, P. & Riley, A. (2016). Kültürel Kurama Giriş. Ankara: Dipnot Yay.
- Topdemir, H. G. (2012). “Orta Çağ Uygarlıklarında Bilgi ve Bilim”. Bilim ve Teknik, 51(1),72-75.
- Topdemir, H. G. & Unat, Y. (2024). Bilim Tarihi ve Felsefesi. Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Tura, S. M. (2015). Freud’dan Lacan’a Psikanaliz. İstanbul: Kanat Yay.
- Tuzgöl, K. (2018). Lacanyen Psikanalitik Kuram ve öznenin Konumu. Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi.1 (1), 41-53.
- Üsterman, U. (2009). Lacan Seçkisi. Y. Seçkin (Ed.). Lacan’da konuşan Özne Benin konuşmayan Nesnesi. İstanbul: Monokl Yay.
- Yıldırım, Ş. (2013). İbn-İ Sina ve Descartes’ın Bilgi Anlayışları Bakımından Karşılaştırılması. 2(22), 97-129.